

IJODKOR SHAXSLARNING SHAKLLANISHIDA XOTIRA JARAYONINI O'RNI

Samarova Shohista Rabidjanovna

CHDPI Psixologiya kafedrasini mudiri, psy.f.n.dotsent

Toshpo'latov Abdulaziz Quvondiq o'g'li

CHDPI, Pedagogika va psixologiya ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

Insondagi til, xotira va ong bilan bog'liq holda miyada boradigan jarayonlarni tadqiq etish va o'rganish juda muhim va murakkabdir. Chunki yuqori tartibdagi bilish qobiliyatlari va ularning tarkibi, masalan, til, xotira va ong bilan birga yolg'on, abstrakt tafakkur, faoliyatni rejalashtirish kabilarni tadqiq etishda turli muammolar yuzaga keladi. Shu bilan birga miya va u bilan bog'liq bo'lgan ayrim tizimlar xanuzgacha ma'lum darajada sirligicha qolyapdi, chunki miya funksiyalarini o'rganish va aniqlash jarayoni nihoyatda sekinlik bilan amalga oshirilmoqda.

Inson hulq-atvorini uning biologiyasidan alohida ko'rilishi mumkin emas, hulq-atvor – biologiyaning bir ko'rinishidir. Shu o'rinda ta'kidlash joizki, bilimlarni o'zlashtirilishi o'quvchi intellektining rivojlanganlik darajasiga emas, balki o'qituvchi tomonidan o'quv materiallarini o'quvchilarning borliqni tushunish, ma'lumotlarni qabul qilish, o'zlashtirish va anglash strategiyalarining xususiyatlarini hisobga olgan holda taqdim etilishiga bog'liq. Mana shu shartning bajarilishi o'quvchilarning bilish imkoniyatlarini yanada ko'proq faollashtirishga yordam beradi.

Neyropedagogika pedagogik jarayonlarni inson bosh miyasida sodir bo'ladigan neyrologik o'zgarishlar nuqtai nazaridan o'rganib, innovatsion ta'lim muxitini tashkil etishda – uning integrativ nazariy bazasini, umumiy metodologiyasini hamda aniqdiagnostik va korreksion texnologiyalarini yaratishda samarali qo'llanilishi mumkin. Bunda asosiy e'tibor o'quvchining hulq-atvori va bilish faolligi uning boshmiyasi faoliyatida sodir bo'ladigan o'zgarishlar to'g'risidagi ma'lumotlar hamda o'quvchi va pedagogning individual laterallik profili variantlarining o'zaro mos kelishini hisobga olgan holda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etilishiga qaratiladi [2]. Neyropedagogikaning asosiy tamoyili – har bir insonning miyasi betakrorligida bo'lib, ma'lumotlarni qabul qilish xajmi va ishlash tezligi, u yoki bu xotira tizimining ustunligi va tafakkur jarayonlarining borishi bilan farq qiladi. Shu sababli har bir o'quvchining ta'lim olish, atrof-muxitni tushunish va tafakkur qilish jarayoni birbiridan farq qiladi. O'qituvchilarning asosiy vazifasi – har bir o'quvchidagi shu

betakrorlikni saqlab qolish va yanada rivojlantirishdan iborat.

Ta'lim jarayonida o'quvchi va pedagog lateraligining o'zaro muvofiq kelishi ular o'rtasida ma'lumot almashinuvining yuqori darajada samarali bo'lishini ta'minlaydi. Mazkur profillarning o'zaro to'g'ri kelmasligi esa aksincha, pedagogik muloqot samaradorligining pasayishiga olib keladi.

Kognitiv neyrologiya sohasidagi tadqiqotlar natijalariga ko'ra, o'quvchilar tomonidan bilimlarni o'zlashtirish asosan intuitiv-hissiy (kommunikativ) hamda mantiqiy-ratsional (nokommunikativ) yo'llar bilan sodir etiladi. Murakkab kognitiv jarayonlarda bosh miya yarimsharlarining har ikkalasi xam ishtirok etsada, ularning faoliyat strategiyasi bir-biridan sezilarla darajada farq qiladi. Chap yarimshari yetakchi bo'lgan o'quvchilar uchun o'quv ma'lumotlarini ketma-ket va mantiqiy tahlil qilish hamda tahlilning xususiy bo'laklardan umumiyga yo'nalganligi hos bo'lsa, o'ng yarimshari yetakchibo'lgan o'quvchilar uchun voq'elikni intuitiv va umumiy yaxlitlikda anglash hamda tafakkurning umumiydan xususiyga moyilligi hosdir.

Ta'lim muassasalarida o'quvchilarning o'quv materiallarini o'zlashtirishining pastligini bir nechta sabablari tufayli yuzaga kelishi mumkin bo'lib, bularga quyidagilar kiradi:

– o'quvchi oldiga qo'yilayotgan vazifa va talablar yarimsharlar rivojlanganlik darajasiga hamda yosh jihatlariga to'g'ri kelmasligi;

– miyaning ayrim tarkiblari anatomik rivojlanishida orqada qolayotganligi oqibatida o'quvchi funksional tizimlari shakllanishida xam kechikish sodir bo'lishi;

– yarimsharlar va ichkisharlar o'rtasidagi muhim aloqalarning rivojlanmaganligi;

– taklif qilinayotgan va qo'llanilayotgan metodikalarning o'quvchilartafakkur tiplariga, gender xususiyatlariga mos kelmasligi.

Neyropedagogika nuqtai nazaridan o'qitish, ta'lim berish samaradorligi o'qituvchini o'quvchi intellektiga emas, balki uning imkoniyatlariga adaptatsiya qilishiga bog'liq. Chunki o'qituvchi uchun mazkur adaptatsiya o'quvchilarning bilish imkoniyatlarini to'la faollashtirishga yordam beradi.

Ta'lim muassasalarida bilish jarayoni samaradorligini yanaada oshirish uchun ushbu jarayonning turli bosqichlarida ta'lim oluvchilar bosh miya yarimsharlarining har birini faollashtiruvchi, ya'ni

Hozirgi taraqqiyot bosqichida jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarini tashkil qilishning istiqbollari: muammo va yechimlar. Xalqaro miqyosidagi ilmiy amaliy-anjuman. 2022 yil 28-29 aprel

“miyaga kirish” imkonini beruvchi turli metodlarni sintezlashni talab qilinadi [4, B.1-9]. Ijodiy, ilmiy, evristik vazifalar nafaqat o'ng yarimshari yetakchi bo'lgan, balki chap yarimshari yetakchi bo'lgan o'quvchilar uchun ham berilishi ularga o'z kuch va imkoniyatlarini sinab ko'rishlari uchun imkoniyat yaratadi.

Sintezlangan ta'lim texnologiyasi o'quvchilarning neyropedagogik xususiyatlari hamda tafakkuri strategiyasidan kelib chiqqan holda ta'lim jarayonini tashkil etish bo'lib, mazkur texnologik jarayonini rejalashtirishda o'qituvchi tomonidan quyidagi shartlarga rioya qilinishi zarur:

1. O'quv jarayonining maqsad va vazifalarini aniq hamda tushunarli qilib belgilash.
2. Ta'lim jarayonida, davriy ravishda o'quv ma'lumotlarini o'quvchilarning tafakkur strategiyalariga zid (teskari) bo'lgan metodlar bilan almashtirish.
3. Tafakkurning bilimdan ustuvorligi.
4. O'qituvchi o'quv materialidagi qiyinchiliklarni aniqlashi va ularni bartaraf etishda tajribaga ega bo'lishi.
5. Shakllantiruvchi baholash.
6. Turli laterallikka ega bo'lgan o'quvchilar tafakkurining o'zaroxamkorligini shakllantirish.
7. Mashg'ulot davomida ko'tarinki emotsional-ruhiy holatda bo'lish.
8. O'quvchi tashabbusining ustuvorligi.
9. Vazifalarni individual darajada differensiallash.

Bosh miya yarimsharlarini bir-biri bilan o'zaro hamkorlikda va xamjihatlikda faolishlashi o'quvchi tomonidan uning bilish faoliyatini tashkil etish maqsadida berilayotgan ma'lumotlarni intensiv o'zlashtirilishini ta'minlaydi.

Adabiyotlar:

1. Evolutionary Cognitive Neuroscience / Edited by Steven M. Platek, Julian Paul Keenan, and Todd K. Shackelford. / The MIT Press. Cambridge, Massachusetts. London, England. 2007 Massachusetts Institute of Technology. –P. 3.
 2. Gulyamov D., Mamatkulov D., Axmedova M., Umarova M., Abidjanova M. / Neyropedagogika / Uslubiy qo'llanma. -Toshkent: TDPU, 2017. -160 b.
- Tunkun Ya.A. Osnovi neyropedagogiki: istoriya, teoriya i praktika / J.: Kiberleninka, 73-2, -203. S.204.